

Anniina Koivurova

PERHOSENKAUNIS, VIIVOITINSUORA JA ROSKAKORI

OPPILAAT KUVAILMAISUNSA KONTROLLOIJINA

KUVATAIDEOPETUKSESSA

Perhosenkaunis kuva-aihe, viivoittimella hallittu kynän jälki ja hylkytuomion saanut, roskakoriin joutava kuva – siinä kolme 7.-luokkalaiselle oppilaalle tyypillistä näkemystä kuvalliseen osaamiseen koulussa. Näkemyksiä yhdistävät oppilaan halu osata ja onnistua kuvataidetunnilla sekä koulua leimaava, kontrolloiva oppimisympäristö. Osaamispaineet ja jatkuva arvioiduksi tuleminen toisten oppilaiden ja opettajan taholta voivat lisätä oppilaan ilmaisullista epävarmuutta tarvetta tehdä perhosenkauniita kuvia.

Tässä artikkelissa teen katsauksen joihinkin visuaalisiin keinoihin, joilla oppilas pyrkii hallitsemaan kuvallista ilmaisuaan. Tarkastelen viivoittimen, kumin ja kuvaskeemojen eli kuvakaavojen käyttöä sekä oppilaan turhauman hetkiä kuvataidetunnilla, kun kuva ei täytä oppilaan esteettisiä odotuksia, tai kun henkilökohtaiset tunteet kuohahtavat kuvan vuoksi. Nostan esiin, millaisia ilmaisun kontrolloinnin tapoja, kuten suttaamista ja kumittamista, oppilaan omaan ja toisen oppilaan kuvataidetyöhön kohdistetaan.

Tarkastelen oppilaan kuvallisen tuottamisen prosessia väitöstyöni¹ aineiston pohjalta. Aineistoni koostuu 111 eläytymismenetelmäkertomuksesta ja kuvasta, jotka keräsin 7.-luokkalaisten kuvataidetuntien aikana. Oppilas jatkoi

¹ Teen tutkimusta oppilaiden kuvien ja sosiaalisten suhteiden merkityksestä kuvataideopetuksessa

kirjoittamaani kehyskertomusta, jossa kuvailin oletetun kuvataidetuntitilanteen². Tämän jälkeen hän teki kuvan kertomuksessa kirjoittamastaan kuvasta. Vertaan artikkelissani sitä, miten kuvallinen ilmaisu ja kertomusten sisältö poikkeavat toisistaan oppilaan onnistumisen tarvetta tarkasteltaessa.

Monessa kertomuksen pohjalta tehdyssä kuvassa on käytetty selkeitä kuvaskeemoja aihevalinnan ratkaisussa ja ilmaisullisissa keinoissa. Nykypäivän oppilaalle on luontevaa lisätä kuviinsa sarjakuvailmaisullisia tekstejä ja visuaalisia merkkejä kuten nuolia ja vauhtiviivoja. Kyseessä lienee tarve selkiyttää kuvan viestiä, oppilas ei ehkä luota kuvan itsenäiseen voimaan. Silmiin pistävää aineistossani on viivoittimen käytön runsaus. Aineiston 41 kuvassa, mikä vastaa 37 % aineistosta, on selkeän tunnistettavasti käytetty suoraa viivoitinta, harppia tai muuta symmetristä muotoa käden kontrollin apuna ja turvana. Monessa kuvassa hahmotteluviivat peittyvät vahvempien piirrin- tai maalausjälkien alle tai prosessin jäljet on häivytetty kumilla, jolloin kynän jälkeä kontrolloivien apuvälineiden käyttöä ei voi selkeästi havaita.

Viivoittimella kontrolloitu ja vapaalla kädellä piirretty viiva vuorottelevat nuorten kuvissa. Monessa kuvassa viivoitinta on käytetty tehostavana kuvailmaisun lisänä, esimerkiksi luomaan tilailluusiota. Kolmiulotteisen tilan piirtämistä ja aksiometrisen perspektiivin käyttöä on mahdollisesti harjoiteltu, ja opittua on sovellettu aineistotehtävään. Suurimmassa osassa kuvia viivoittimen käyttö antaa vaikutelman kontrollin tarpeesta, siitä ettei nuori omaan ilmaisuun ja kätensä varmuuteen vetää vapaata viivaa.

Kumin käyttö on tyypillistä. Koska kumittamisen jäljet eivät ole aina havaittavia, ei kumin käytön osuutta aineistossa voi täsmällisesti arvioida. Vaikka kumilla voi saada aikaan visuaalisia efektejä aineistossa, kumia on käytetty lähes poikkeuksetta jo piirretyn viivan pois pyyhkimiseen. Kumittamisen kautta työstetty ja viimeistelty työ kertoo tavoitteesta poistaa turha ja joukkoon kuulumaton lopullisesta kuvasta. Loppuunsaattamisen ja kuvailmaisussa

² Joka toinen oppilas kirjoitti jatkoa kehyskertomukseen ”7. luokkalainen Maija / Mikko on kuvistunnilla. Kaikki työskentelevät ja opettaja kiertelee neuvomassa oppilaita. Äkkiä Maija / Mikko huomaa luokkatoverinsa tehneen vastenmielisen ja järkyttävän työn. Millainen se on ja mitä sitten tapahtuu?”, ja joka toinen jatkoi kehyskertomusta ”7. luokkalainen Maija / Mikko on kuvistunnilla. Kaikki työskentelevät ja opettaja kiertelee neuvomassa oppilaita. Äkkiä Maija / Mikko huomaa luokkatoverinsa tehneen vaikuttavan ja upean työn. Millainen se on ja mitä sitten tapahtuu?”

onnistumisen halu on samalla osoitus kuvallisen oppimistilanteen hallitsemisen tarpeesta.

Siistimiseen pyrkivän hankaavan kumittamisen vastakohtaksi voisi katsoa ronskiotteisen piirrosjäljen yli suttaamisen, joka on eleenä aggressiivinen ja voi viestiä turhautumisesta. Sutatessa oppimistilanteen hallinta riistäytyy käsistä. Aineistossani on useampi kertomus, jossa päähenkilö tarvelee oman kuvansa tunnekuohun vallassa. Kuitenkin vain yksi aineistoni kuvista on sutattu yli (Kuva: KoivurovaF1).

Teko on harkittu: sutattu piirrosaihe ilmentää kirjaimellisesti kertomuksen tapahtumia, jossa kerrotaan yli sutatusta kuvasta. Vaikka osa aineistoni kirjoituspapereista sisältää luonnosmaisia, sotkettuja kuvia, tai paperia on rei-itetty ja osittain revitty, ei yhtään kuvapaperia tai kuva-aihetta ole tärvelty. Yhteenkään kuvaan ei ole jätetty ilmeisen näkyväksi kuvantekoprosessissa hylättyjä kuvallisia elementtejä vaan jälki on haluttu siistiä pois. Aineiston valossa näyttäisi, että lopputulos on oppilaille tärkeä. Hän kunnioittaa itse tekemäänsä ja toisen tekemää kuvaa.

Viivoitin ja kumi latautuvat koulunkäyntiin ja oppimiseen liitettävillä merkityksillä. Oppiminen ja kontrolli vuorottelevat näiden apuvälineiden käytössä. Kuva-aineistoni valossa viivoitin ja kumi kuuluvat vahvasti taideopetukseen, vaikka käytännössä kuvataideopettaja kannustaakin oppilasta vapaaseen viivaan ja kumin välttämiseen. Viivoittimen ja kumin käyttöä tarkasteltaessa oppilaiden kuvat ja kertomukset poikkeavat kuitenkin toisistaan. Vaikka kuva-aineistossa on käytetty runsaasti viivoitinta, sen käyttöä ei mainita yhdessäkään kertomuksessa. Jäljen pois pyyhkiminen mainitaan kolmessa kertomuksessa, joissa päähenkilö esittää toiselle oppilaille, että tämä pyyhkisi sopimattoman kuva-aiheen pois.

Sama käänneinen ilmiö oppilaiden kuvien ja kertomusten välillä on havaittavissa tarkasteltaessa työn tuhoamista, kuten repimistä ja suttaamista. Yksikään aineiston tuottaneista oppilaista ei tärvellyt omaa kuvapaperiaan, mutta kertomuksissa on runsaasti aggressiivisesti kuvaa käsitteleviä eleitä. Eleet voivat kohdistua kertomuksen päähenkilön omaan tai toisen oppilaan työhön. Työn tuhoaminen mainitaan 20 kertomuksessa, mikä on 18 % aineistosta. Joissakin kertomuksissa mainitaan useampi työn tuhoamisen tapa. Repiminen mainitaan seitsemässä kertomuksessa, suttaaminen mainitaan kolmessa, värien levittäminen

yhdessä, pilaaminen yhdessä, sabotoiminen yhdessä, silppuriin laittaminen yhdessä, maalin kaataminen työn päälle yhdessä, rypistäminen yhdessä ja polttaminen yhdessä kertomuksessa. Roskakoriin heittäminen mainitaan viidessä kertomuksessa. Lisäksi seitsemässä kertomuksessa mainitaan työn varastaminen.

Työtä kohtelevat kaltoin oppilaat itse. Vain yhdessä kertomuksessa työn tuhoaja on auktoriteetti, rehtori, koska kuvassa on pilakuva rehtorista. Opettajan käskiessä oppilasta heittämään työn roskikseen kertomus antaa olettaa, että oppilas itse tuhoaa työn. Vain yhdessä kertomuksessa kuvataideopettaja saattaa kohdella työtä fyysisesti kaltoin. Tämä liittyy tilanteeseen, jossa oppilas ei suostu näyttämään työtä opettajalle. *Niinpä sitten opettaja joutui ottamaan häneltä työn kovin ottein.*

Aggressiiviset eleet oppilastyötä kohtaan ovat ristiriidassa kuva-aineistosta tekemäni havainnon kanssa, että oppilas kunnioittaisi kuvataidetyön koskemattomuutta. Vaikka kertomuksissa päähenkilö voi tarvella kuvan, oppilas ei tarvele itse tekemäänsä lopullista kuvaa vaan kunnioittaa lopputulosta. Tämä kertoo oivallisesti fiktiivisen kirjoittamisen mahdollisuuksista käsitellä sitä, mitä konkreettisesti ei halua tai uskalla tehdä tai mitä oppilas kuvataidetuntiin liittyvissä tapahtumissa pelkää.

Katseen kategoriat

Tarkastelen artikkelissani kategorioiksi jakamaani kertomusaineistoa oppilaan kuvailmaisun hallitsemisen ja oppituntitilanteen sosiaalisen järjestyksen kautta. Kutsun oppilaan kertomuksen keskeistä sisältöä, viestiä, kirjoittajan näkökulmaa ja kirjoittamisasennetta ”katseeksi”. ”Katseen” käsite kuvaa konkreettisesti oppilaan kertomuksen fokusta. Kehyskertomuksessani tyttö- tai poikaoppilas *huomaa* toisen oppilaan tehneen huomiota herättävän kuvan. Kutsun kehyskertomuksellani oppilaan ”katsomaan” kuvaa, kertomaan siitä ja siihen liittyvästä tilanteesta. ”Katseen” kategoriat kertovat siksi kuvataideopetuksen luonteesta.

Olen jakanut väitöskirja-aineistoni neljään keskeiseen katseen kategoriaan sen mukaan, korostuuko oppilaan kirjoitelmassa oppilaan minän, koulun, kuvallisen taidon ja taiteen vai kaaoksen näkökulma. Kategoriat ovat moraalialia ja sovinnaisääntöjä korostava *normittava katse*, kuvailmaisua ja

kuvallista taitoa korostava *estetisoiva katse*, minuutta ja henkilökohtaista tunnetta korostava tai identiteettiä ravisteleva *henkilökohtainen katse*, sekä kaaosta ja elämänhallinnan puutetta korostava *hajottava katse*.

Kuvataideluokka on julkinen tila. Aineistoa läpäisee kolme tilallista tapahtumaa, *sosiaalisuus*, *kuvallisuus* ja *oppiminen*. Ensiksi, tuntitilanne on *sosiaalinen tapahtuma*, joten kuvataidetunnilla tuotettu kuva on sosiaalisen kontekstin lävistämä. Kehyskertomus sijoittaa oppilaan sosiaalisen jännitteen keskelle: *7. luokkalainen Maija / Mikko on kuvistunnilla. Kaikki työskentelevät ja opettaja kiertelee neuvomassa oppilaita*. Toiseksi, jännitteen keskiössä on *kuva*. Kuvataidetunti perustuu *kuvallisuuteen*, kuvien tuottamiseen ja tarkasteluun. Kehyskertomus alkaa kuvakokemuksesta, tilanteesta, jossa kuva vaikuttaa ja pyrkii saamaan aikaan transformaation; päähenkilön sisäinen maailma tai jokin ulkoisesti havaittava tilanne muuttuu: *Äkkiä Maija / Mikko huomaa luokkatoverinsa tehneen vastenmielisen ja järkyttävän työn. Millainen se on...* Oppilas, joka tekee kuvan kuvataidetunnilla, asettuu alttiiksi muiden katseille ja kritiikille. Sosiaalisena olentona tekijä voi myös itse antaa palautetta muille ja vaikuttaa läsnäolollaan toisten kuvallisiin prosesseihin: *...ja mitä sitten tapahtuu?*

Kolmantena kaikkia kategorioita läpäisee *oppimisen tila*, *oppimistapahtuma*: *... opettaja kiertelee neuvomassa oppilaita...* Koko koulun toiminta-ajatus perustuu oppimiselle. Siksi koulu on olemassa. Useimmiten oppilaat eivät vain tiedosta oppivansa. Kuvataideopetuksen tavoitteet näyttäytyvät oppilaille usein siten, että ”kuvis on kivaa mutta hyödytöntä”. Aineistoni kertomuksissa harvoin määritellään, että päähenkilöt oppisivat esimerkiksi esteettisiä, sosiaalisia ja elämäntaitoja.

Normatiivisen katseen kertomuksia leimaavat säännöt, niiden rikkominen, parodiointi, ja oikeutetut rangaistukset. Normatiivisessa katseessa ilmenevä oppimisen tila koskee koulun käytänteiden ja yhteiskunnassa sosiaalisesti hyväksytyjen toimintatapojen sisäistämistä. Esteettisen katseen kategoriassa ilmenevä oppimisen tila liittyy muita kategorioita selkeämmin kuvataideopetuksen sisältöihin kuten esteettisen kokemuksen kautta taidolliseen kehittymiseen. Henkilökohtaisen katseen kategoriassa oppimisen tila puhuttelee sisäistä minää, ihmisen kasvua. Hajottavan katseen kategoriassa vallitsee välinpitämätön suhtautuminen, jolloin motivaatio on alhainen eikä oppimista

tapahdu tai se on vähäistä. Kaoottisessa ja anarkistisessa tilanteessa oppimistapahtuma jää tapahtumien jalkoihin ja käy vaikeaksi.

Jäljen kontrollointi

Normatiivisen katseen näkökulmasta kontrolloivalla, pois pyyhkivällä kumilla voidaan poistaa kouluun sopimaton aihe. Esteettisen katseen näkökulmasta kumi poistaa sen, mitä oppilas ei mielestään ole osannut tehdä riittävän hyvin. Kumi liittyy henkilökohtaiseen katseeseen silloin, kun työssä on kuvattuna jotain, mikä koskettaa katsojan minuutta.

Jos työtä tärvellään, normatiivisen katseen näkökulmasta teko on moraaliton ja siksi teosta pitää rangaista. Esteettisen katseen näkökulmasta työn tärvely liittyy esteettiseen osaamiseen. Jos tekijä itse tuhoaa työtään, hän ilmentää eleellään kuvallisen epäonnistumisen tunteitaan. Jos joku toinen tuhoaa työn, kertoo se tärvelijän kateudesta toisen osaamista kohtaan. Henkilökohtaisen katseen näkökulmasta tuhoaminen ilmentää sosiaalisiin suhteisiin liittyvien tunteiden ilmaisua. Tuhoavan katseen kategoriassa työn hävittämiseen liittyy anarkiaa ja kaaosta. Tuhoavan katseen näkökulmasta tuhoamistapahtumasta ei palata hallittuun tilaan, jossa oppimistapahtuma voi taas jatkua. Tärvely työ muuttuu liaksi, jätteeksi. Kumin avulla pyritään jatkamaan työstämistä ja viimeistelemään kuvaa, mutta suttaamalla, repimällä ja roskakoriin heittämällä kuvantekoprosessi päättyy ja työ tuhotaan.

Oppilaan työ on pala hänen minuuttaan. Siksi sen tuhoaminen koskettaa oppilasta eri tasoilla. Seuraavat kertomusesimerkit havainnollistavat työn tuhoamisleiden voimakkuusasteita. Ensimmäisessä esimerkissä oppilaan esteettiset ihanteet alittavaa, epäonnistunutta työtä ei haluta säilyttää osana itseä vaan tehdään uusi työ. Roskakoriin heittäminen tapahtuu vähäeleisesti: *Työ on vain punainen paperi jossa on vihreitä kolmioita. Mikko sanoo onpa sinulla ruma työ! Luokkatoveri vastaa: No niin on, minä heitän tämän roskiin ja teen uuden.*

Seuraava aineistoesimerkki sisältää vahvan tunnelatauksen. Kertomus kuuluu henkilökohtaisen katseen kategoriaan, sillä suttaamalla kertomuksen päähenkilö ilmaisee ristiriitaisia tunteitaan ja antaa pahalle ololleen näkyvän muodon. Ele toimii avunhuutona, jonka avulla oppilaan tilanne lähtee purkautumaan (Kuva: Koivurova F1): *...huomaan kuinka työhön on aluksi tehty*

hienosti, kunnes huomaan sen päälle sutatut jäljet. Opettajakin huomaa asian ja lähestyy työtä. Oppilas kääntää paperin ja sanoo tekevänsä uuden. ”Miksi ihmeessä, seurasin äsken työtäsi ja se oli todella taiteellinen”, sanoo opettaja. ”No ei ole enää”, vastaa oppilas. Tuntuu siltä kuin häntä painaisi jokin...

Kertomuksissa oppilaat peilaavat omaa ilmaisullista epävarmuuttaan ja siitä johtuvia kateuden tunteita toisten oppilaiden esteettisiä taitoja kohtaan. Kateuden tunteet purkautuvat voimakkailla fyysisillä eleillä, suttaamalla ja repimällä: *Se on tyhjä paperi ja siinä on keskellä musta piste. Mikko varastaa paperin ja repii sen, koska hän on kateellinen...*

...”Se on niin... Se on liian täydellinen!” Mikko tempaisi tussin käteensä ja suttasi työn. Kun hän laski tussin oli luokassa kuoleman hiljaista. Hän oli huutanut äskeisen ääneen...

Oppilaat näyttävät pohtivan, kuinka käy jos toisen työhön koskee. Kateellinen tärvelijä saa suurimmassa osassa kertomuksia rangaistuksen. Sen sijaan silloin, kun kuva koskettaa oppilaan minuutta, aggressiiviset eleet näyttäytyvät oikeutettuina. Jos oppilas ei halua olla osa toisen työtä, itsen poistaminen kuvasta on sallittua. Teko ilmentää päähenkilön halua suojella omaa identiteettiään ja purkaa loukatuksi tulemisen tunteita: *Mikko ryntää luokkatoverinsa luo ja suttaa hänen työnsä. Mikko kihisee vihasta. Kaveri oli piirtänyt pilakuvan Mikosta essu päällä...*

Asianmukaisesti sensuroiden

Siinä missä työn suttaaminen ja repiminen on aggressiivisen turhautumisen ele, kumittaminen viestii prosessin jatkumisesta. Kumilla pyyhkiminen liittyy kertomuksissa tilanteeseen, jossa jokin ei-toivottu elementti halutaan poistaa kuvasta kuten seuraavassa kahdessa esimerkissä: *...Maija katsoo kauhuissaan ja yrittää, että luokkatoveri pyyhkisi nimen pois. Kun luokkatoveri ei tottele, Maija kertoo asiasta opettajalle...*

... Mikko tiesi ettei opettaja pitänyt semmoisista töistä kuin hänen luokkatoverinsa oli tehnyt. Mikko kuiskasi luokkatoverilleen, että pyyhkisi työnsä pois, mutta luokkatoveri ei kuullut, koska hänellä oli korvalappustereot korvilla...

Oppilaan tapa käsitellä kertomuspaperiaan osoittaa myös, mitä oppilas hyväksyy osaksi ”virallista” tehtävän toteutusta. Kirjallisessa tekstissä

kumilla voi pyyhkiä pois ja yli suttaamalla osoittaa sen, mitä ei haluta osaksi kertomusta. Kertomuspapereissa on luonnospiirroksia ja merkkejä, joita oppilas on saattanut sensuroida. Tapa kumittaa tai sutata kertoo, missä määrin jäljen on haluttu häipyvän kokonaan ja missä määrin sen on annettu jäädä näkyväksi. Osa yli sutatuista tai pois pyyhityistä jäljistä on haluttu peittää tarmokkaalla kynän tai kumin hankaamisella, osa jäljistä on jätetty havaittavaksi.

Oppilaan tarve sensuroida ja kontrolloida työskentelyn aikana tuottamia jälkiä kertoo oppilaan tavasta työstää tekstiään ja kuvaansa ja tehdä määrätietoisia esteettis-kirjallisia valintoja. Ne osoittavat myös, miten oppilas prosessoi sosiaalisia suhteitaan, tunteitaan, sallittua ja kiellettyä, toivottua ja ei-toivottua, hyvää ja huonoa. Aineistossa on yli sutattuja, selkeästi luettavia tekstejä. Ne antavat hiljaisia signaaleja siitä, mitä oppilas ei ole halunnut tuoda esiin virallisena suorituksenaan, mutta mikä häntä kiinnostaa, vaivaa, minkä hän kokee tabuksi ja millä hän leikittelee. Esimerkiksi yhdessä kertomuspaperista on kumitettu pois sydän ja nimikirjaimet, toisessa hävyttömiä sanoja on sensuroitu. Eräästä kertomuspaperista voi lukea puolihuolimattomasti kumilla yli sutatun, vahvasti tunnelautuneen kertomuksen, jota seuraa ”virallinen” tunnelataukseltaan lievempi kertomus.

Esteettiset ja sosiaaliset taidot puntarissa

Koulussa oppilaita arvioidaan monin eri tavoin. Virallinen numeroarviointi toimii julkisena, näkyvänä mittarina, oppilaan taidollista statusta määrittävänä kiitoksena tai nuhteena, palkkiona tai rangaistuksena, kannustimena tai lannistajana. Oppilas ei miellä taideaineiden arviointia kuitenkaan prosessiarviointina vaan lahjakkuuden mittarina. Tällainen modernistinen taidekäsitys näyttää kulkevan sitkeänä perinnetietona oppilaiden keskuudessa, vaikka kuvataiteen numero annetaan toisin perustein kuin miten oppilaat sen mieltävät.

Oppilaan sosiaalisen statuksen arvottaminen on läsnä hiljaisen tiedon kaltaisesti koulun oppimiskulttuurissa. Oppilaiden kertomuksissa vertailua tapahtuu kahdella tavalla: esteettisiä ja sosiaalisia taitoja arvioimalla. Monissa esteettiset taidot ja sosiaaliset taidot limittyvät. Kuvallisesti taitavalla on sosiaalista nostetta, sosiaalisesti taitavalla on vahvuutta seisoa heikkotasoisemmankin kuvallisen esityksen takana. Oppilaan saamalla

palautteella on suora sosiaalinen vaikutus. Erinäiset tunteet ravistelevat ja vahvistavat oppilaan identiteettiä ja rooleja luokassa.

Sosiaalisen arvottamisen painoarvo on merkittävä, sillä se tapahtuu niin oppilaiden kuin opettajan taholta. Ryhmän sisällä hyväksytyksi tuleminen tunne kietoutuu oppilaan tapaan suhtautua koulunkäyntiin; hänen oppimismotivaatioonsa, aktiivisuuteensa oppimisprosesseissa, suhteutumiseensa numeroarviointiin. Nämä puolestaan vaikuttavat oppilaan kuvalliseen työskentelyyn. Kontrollivoivalla viivalla ja pois pyyhkimisellä oppilas hakee esteettisen ja sitä kautta sosiaalisen onnistumisen kokemusta. Koska aineistonkeruutilanteessa oppilaat mielsivät, ettei tuotettuja kertomuksia ja kuvia arvioida minkään kuvallisen tavoitteen mukaisesti, mietinkin, oliko tämä syy viivoittimen runsaaseen käyttöön.

Jos kertomuksissa nostetaan esiin opettajan asettamat kuvataidetuonin tavoitteet ja toiminnan ehdot, niitä tulee noudattaa. Opettajien ohjeiden noudattaminen vaikuttaa työn onnistumiseen. Monet kertomukset kätkevät koulun kuvataideopetuksen tavoitteellisuuden tiedostamattomasti sisäänsä ja peilaavat tätä tunnin perusasetelmaa. Nostan artikkelini lopuksi esiin kaksi esteettisen katseen kertomusta ja niihin liittyvää kuvaa. Kertomusten keskiössä ovat päähenkilöiden esteettiset käsitykset kauniista sekä sen rooli oppimistapahtumassa. Kuvat heijastavat esteettisiä odotuksia.

Kun kaunis ei kuulu tunnille

Seuraava kertomus on esimerkki opettajan normatiivisten ohjeiden törmäytymisestä oppilaan esteettisiin ihanteisiin. Tarkastelen kertomusta kolmelta kannalta: viivoittimen käytön sekä oppilaan kuvallisten käsitysten ja opettajan roolin kautta (Kuva: KoivurovaF2): *Työssä on iso ja ruma peikko joka kaivaa nenää. Maija alkaa haukkua luokkatoverinsa työtä. Opettaja tulee katsomaan mitä siellä metelöidään. Opettaja huomaa Maijan luokkatoverin työn, ja alkaa kehua sitä ”Hyvä osasit tehdä tosi ruman ja vastenmielisen työn!!” Sitten hän katsoo Maijan työtä ja sanoo pettyneenä ”Miksi sinä Maija olet tehnyt nätin perhosen leijailemassa ilmassa kun piti tehdä mahdollisimman ruma työ? Etkö ole taaskaan kuunnellut tunnilla?”*

Maija nolostuu ja pyytää luokkatoverilta anteeksi huonoa käytöstään.

A4-kokoiseen, tussilla piirrettyyn työhön on hahmoteltu viivoittimen avulla luokkahuoneen kulmaus. Ison ja hieman vinon, viivoitinsuoran pöydän ympärillä istuu neljä tyttöä. Maija osoittaa sormellaan luokkatoveriaan hymyillen, suu raollaan, ikään kuin haukkuisi juuri toista. Luokkatoverin kädet on piirretty ilman sormia. Hän pitelee kuvaa, johon on hahmoteltu ihmishahmo, peikko. Kirjoitelma ei kerro itkemisestä, mutta kuvassa tyttö kyynelehtii ja paljastaa tunteensa. Itkevä oppilas tuntuu muita varttuneemmalta, kuin ilmentääkseen iän myötä kasvavaa ihmissuhteiden vaikeutta ja esteettis-normatiivisten vaatimusten lisääntymisen raskautta. Kaksi muuta tyttöä on selin. He pitelevät käsissään piirroksia, joissa toisessa on kulmassa mustatäpläinen aurinko ja toisessa mahdollisesti pää, jossa on yksi silmä. Naisopettaja seisoo pyöreät silmälasit silmillään tyynenä, kädet selän takana, itkevän oppilaan lähellä. Seinällä on kukka-asetelmakuva, kynttilä- ja hedelmäpiirroksia. Ne havainnollistavat, mikä on tekijälle kaunista, *nättiä*. 13-vuotiaalle tytölle perhostyön kaltainen kuva on helposti lähestyttävissä, tuttu ja seesteinen, ristiriitaisen ja vastenmielisen kuvaston sijaan. Murrosikäinen arvostaa kauniiksi kokemansa kuvan tekemistä ja tarkastelemista.

Piirtäjä on turvautunut paljon viivoittimen käyttöön. Viivoitin vahvistaa kuvallisesti epävarmaa piirtäjää. Kuvallinen oppiminen on prosessi, joka voi ja saa näkyä oppilastyössä. Oppilas sen sijaan näyttää piilottavan prosessinsa jälkiä. Aineistokertomuksissa mainitaan usein, että hieno työ saadaan nopeasti valmiiksi. Ihanteena on siisti, kerralla valmis tulos, jossa ”virheitä” ei näy. Ilmaisullisessa epävarmuudessaan oppilas saa turvaa viivoittimesta ja kumista. Aineisto tuntuukin viestivän opettajille, että oppilas tarvitsee ”virheviivojen” ja keskeneräisyyden sietämiseen tukea. Vapaan viivan ja korjailuviivojen sietäminen voi kuitenkin olla epävarmalle piirtäjälle suuri ponnistus. Apuvälineitä voikin kannustaa käyttämään rohkeasti ja monipuolisesti. Viivoittimella voi saada aikaan haasteellisia kuvia ja viimeistelty työ voi kaivata kumilla pyyhkimistä.

Kertomuksessa toinen oppilas tekee vastenmielisen ja järkyttävän kuvan tunnille asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Rumaa tehdään nyt käskystä, kuuliaisesti opettajan tehtävänantoa noudattaen. Vaikka kauneutta on oppilaalle perhonen, niin koulussa kuvalliset normit määritellään toisin, oppitunnin tavoitteiden mukaan. Hyvä on sitä, miten opettaja-auktori teetti esteettiset normit

määrittelee. Opettaja kehuu peikkotyötä ja osoittaa, että rumakin kuva täytyy *osata* tehdä. Kertomus osoittaa taidekasvatuksen haastavuuden opettaessa 13-vuotiaita. Se alleviivaa koulun kuvataideopetuksen tavoitetta oppilaan esteettisten käsitysten laajentamisesta. Vaikka kertomuksessa painottuu opettajan ohjeiden noudattamisen tärkeys, opettajan tehtävänä näyttäytyy myös kuvien moninaisuuden lisääminen ja oppilaan oman kaavoittuneen esteettisen arvottamisen kyseenalaistaminen ja laajentaminen. Kauniin piirtäjä saa kuvaskeemaansa takertumisesta näpäytyksen. Tyttö nolostuu, koska ei ole kuunnellut tehtävänantoa. Kertomuksella on moralistinen, onnellinen loppu: haukkuja pyytää anteeksi käytöstään. Kertomus vahvistaa oppimisprosessin sidonnaisuutta normeihin, opettajan roolia opetustehtävässään ja oppilaan roolia oppijana. Oppimista tapahtuu, kun oppilas hyväksyy oppitunnin reunaehdot ja on avoin esteettiselle oppimiselle.

Kun kaveri osaa tehdä

Seuraava kertomus sisältää edellisen kertomuksen tavoin perhostematiikan. Tämä esteettisen katseen kategoriaan liittyvä kertomus limittää esteettiset ihanteet sosiaalisen statuksen kanssa. Taitava perhosen tekijä ei kaipaa apuvälineitä ilmaisunsa tueksi vaan luottaa kuvan voimaan. Vahvuus kuvallisessa osaamisessa heijastuu tyttöjen väliseen suhteiden luomiseen. (Kuva: KoivuorvaF3): *Työ oli upeanvärinen ja iso perhonen! Perhonen liiteli siivet levällään pitkin ei mitään. Maija sanoo vieressään istuvalle Sannalle et: "Kato ku Ringa on tehnyt ihanan perhosen"! Maija meni Ringan luo ja kertoi kuinka kaunis perhonen olikaan. Maija kysyi vähän ujostellen, että saisiko työn kun se on valmis... Ringa vastasi, että totta kai saat. Maija oli yhtä hymyä koko loppu päivän sillä yksi perhonen oli pelastanut hänen päivänsä.*

Perhonen ilmentää osuvasti 13-vuotiaan tytön esteettistä maailmaa. Perhoskuva on artefakti, jota Maija arvostaa. Kuva on toteutettu kuva-aihetta ilmentävästi pehmein välinein. Perhonen on piirretty ja väritetty puuvärein, tausta on laveerattu kuivahkolla siveltimellä hennon sinisin sävyin, jotka osin vivahtavat violettiin. Perhosen keskivartalo on ruskea, tuntosarvien kärjet ovat kiharoilla. Siipien reunat ovat keltaiset, ylä- ja alareunoissa aaltoilee valkoiseen taitettu oranssi, siipien keskellä on vaaleanpunaiset täplät, joita ympäröi

hentovaaleansininen rengas. Ylä- ja alasiipien taitteista lähtee säikeittäisiä, mintunvihreitä uurteita. Tavanomaista aihevalintaa on varioitu persoonallisiin yksityiskohdin. Niistä pistää silmään perhosen alasiipiin levittäytyvä, kummallinen verisuonten kaltainen punainen verkosto. Kertomuspaperissa on pieni perhospiirros, mikä osoittaa kuva-aiheen skemaattisuuden. Harjaantuneelta perhosen piirtäjältä aihe syntyy automaattisesti paperin kulmaan eikä kaipaa vahvistukseen viivoittimia eikä kumia.

Herttaisuus sävyttää sekä kertomusta että kuvaa. Lähes imelän ystävällismielinen kertomus on sosiaalisesti rakentava. Ringan työtä kehuaan varauksettomasti, ja tähän liittyy kaksi merkittävää sosiaalista tapahtumaa. Ensiksi ujo Maija hakee tukea Sannalta, joka vahvistaa Maijan hyväksytyksi tulemisen tarvetta olemalla tämän kanssa samaa mieltä Ringan työstä. Toiseksi Sannan rohkaisemana Maija uskaltautuu pyytämään kuvaa Ringalta, joka luopuu luontevasti kauniista kuvastaan antaen sen Maijalle. Tapahtuma on tuttu nuorten keskuudessa. Töiden vaihtaminen kuuluu eleisiin, joilla ryhmää muodostetaan. Oman työn luovuttaminen toiselle toimii sosiaalisen hyväksynnän todisteena. Herkkä perhonen rinnastuu pienten sosiaalisten eleiden merkittävyyteen ja ”pelastaa” Maijan päivän. Ringa on mahdollisesti niitä johtohahmoja luokassa, joita Maija katsoo ylöspäin muutenkin. Artefaktin antamisella taidollisesti ylivertainen Ringa alleviivaa asemaansa suhteessa Maijaan.

Mitä opettajan tulisi tietää luokkahuoneen sosiaalisuudesta

Kuvan julkinen rooli luokkahuoneessa pakottaa oppilaan selviytymään sosiaalisen ja esteettisen arvioinnin paineista. Oppilas voi turvautua viivoittimen ja kumin kaltaisiin apuvälineisiin koettaessaan hallita epävarmaa ilmaisuaan. Aineistossani on kertomuksia, joissa kontrolloin tarpeen tai turhautumien tulviessa yli kuvaa pyyhittää kumilla ja sutataan, tai se tuhotaan kokonaan. Kertomuksissa tällaisiin eleisiin kietoutuu käsityksiä esteettisistä ja normatiivisista vaatimuksista.

Kuvallinen prosessi antaa oppilaalle mahdollisuuden kertoa itsestään kuvan kautta. Aineistossani oppilas voi purkaa kertomuksiin ja kuviin tietoisesti tai tiedostamattaan emootioita ja ajatuksia, jotka toimivat osaamiseen ja sosiaalisuuteen kietoutuvien tunteiden hallittuna kanavana. Tunnelatautuneet kertomukset ja kuvat toimivat voimaannuttavina välineinä. Kertomusten

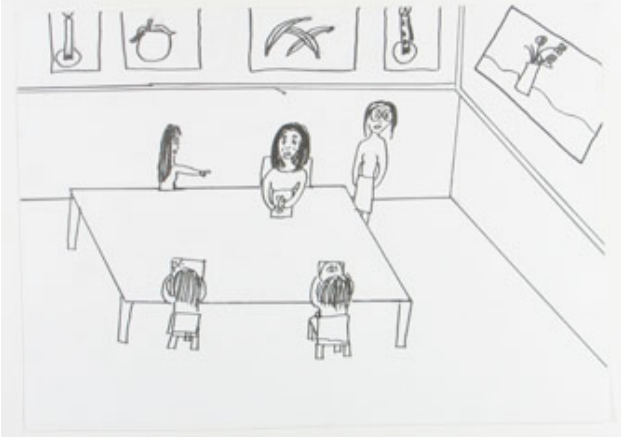
roolihahmot kohtaavat oppilaan mieltä vaivaavia tilanteita ja yhdessä kuvan kanssa antavat sille muodon. Näin oppilas voi työstää ajatuksiaan ja tunteitaan fiktiivisen kerronnan ja kuvan kautta.

Fiktiivisen kerronnan kautta oppilaat voivat käsitellä asemaansa ryhmässä ja omia ihmissuhteitaan. Vaikka aineistoni on kontekstuaalinen, se kertoo jotain yleisempää teini-ikäisten elämästä. Toistuvat teemat ja tyyppilliset kertomuksen kaaret sekä visuaalisen kerronnan muodot paljastavat oppilaille tärkeitä asioita. Esteettisen ilmaisun ihanteita ja osaamispaineita käsitellessään oppilaat nostavat esiin koulun normit ja arvot, sosiaaliset suhteet, tunteet, asenteet, sekä kysymykset vallasta ja identiteetistä. Tutkimukseni antaa äänen oppilaiden toiveille, peloille ja tarpeille ja osoittaa niiden kietoutumisen oppilaan visuaaliseen maailmaan ja esteettiseen ilmaisuun. Siksi tutkimus auttaa taideopettajaa ymmärtämään oppilasta ja tämän visuaalista ajattelua. Se auttaa opettajaa kehittämään oppilassuhdettaan ja kanssakäymistään oppilaan kanssa kuvataideopetuksessa.

Kuvat

KoivurovaF1

KoivurovaF2

KoivurovaF3